

بررسی تاثیر آموزش مضامین سوره حمد به شیوه چند رسانه‌ای، پازل آموزشی و شیوه کتاب بر التزام به نماز دانش آموزان دختر متوسطه دوره اول

زهرا رؤیت^۱، محمد سعید فیاض^۲

^۱ کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی دانشگاه پیام نور، تفت (نویسنده مسئول)

^۲ دکترای علوم قرآن و حدیث، استادیار دانشگاه پیام نور میبد

zahra.royat1366@gmail.com

چکیده

سوره حمد یکی از بااهمیت ترین سوره‌های قرآن کریم است که آگاهی به مضامین آن به ویژه توحید و معاد برای تربیت نوجوانان می تواند راهگشا باشد. پژوهش حاضر با هدف طراحی آموزشی مضامین سوره حمد به شیوه چند رسانه‌ای و پازل آموزشی و اثربخشی آموزش آن بر التزام به نماز دانش آموزان دختر متوسطه اول، انجام شده است. پژوهش کاربردی و به صورت شبه آزمایشی و مبتنی بر طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل است. جامعه آماری این تحقیق، شامل کلیه دانش آموزان دختر مقطع متوسطه اول شهر یزد می باشد. نمونه آماری شامل ۶۰ نوجوان دختر بوده که به چهار گروه ۱۵ نفری، شامل سه گروه آزمایش (آموزش مضامین سوره حمد به شیوه چند رسانه‌ای، پازل آموزشی و برنامه آموزشی) و یک کنترل تقسیم شده‌اند. روش نمونه‌گیری، به روش غیراحتمالی و از نوع تصادفی ساده انجام شده است. برای آموزش به سه شیوه ذکر شده از برنامه‌ها و نرم‌افزارهای آموزشی استاندارد استفاده شد. داده‌های مورد نیاز با استفاده از پرسشنامه «نگرش و التزام به نمازهای یومیه» که توسط انیسی و همکاران (۱۳۸۹) جمع آوری و به روش توصیفی و استنباطی به وسیله نرم افزار SPSS انجام شد. نتایج نشان داد که آموزش مضامین سوره حمد به سه شیوه چند رسانه‌ای، پازل آموزشی و کتاب بر التزام به نماز دانش آموزان دختر متوسطه اول شهر یزد تأثیر معناداری دارد.

واژه‌های کلیدی: چند رسانه‌ای، پازل آموزشی، التزام به نماز، سوره حمد، متوسطه دوره اول

مقدمه:

یکی از مواردی که می‌تواند رابطه تنگاتنگی با اخلاق و مولفه‌های اخلاق داشته باشد، نمازهای یومیه است. نماز یک نیاز ضروری و حقیقی انسان است و به میزان ضرورتی که برای فرد و اجتماع دارد، دارای فایده‌ها و آثار نیکوی فردی و جمعی است و به همان نسبت که وجود آن منشأ برکات و خیرات است، فقدان آن زیانبار است. در آیات قرآنی و روایات اسلامی، هم بسیاری از فواید و آثار نیکوی آن مذکور است و هم زیانهای فردی و جمعی ناشی از ترک آن آمده است (زارع و شهابی زاده، ۱۳۹۴). نماز ابراز پرستش و عبادت مخصوصی است که بنده در پیشگاه خدا انجام میدهد و نماز، جزء جدایی‌ناپذیر همه شرایع الهی بوده و در هر دینی به صورتی خاص وجود داشته است (نسیمی و دن، ۱۳۹۰)؛ چنانکه خداوند در قرآن فرموده است: «انَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا/ قطعاً نماز برای مومنین حکمی واجب است (که باید در زمان‌های معین خوانده شود)» (سوره نساء، آیه ۱۰۳). یکی از مهمترین رکن باورها و اعتقادات در کشور ما به بحث نماز خواندن و التزام به آن، مربوط می‌شود. التزام به نماز یعنی اینکه فرد نسبت به اینکه نماز در زندگی فردی و اجتماعی وی تاثیر می‌گذارد، عقیده راسخی داشته و برای نماز اهتمام جدی ورزیده و در هنگام نماز دارای مراقبت و حضور قلب فراوانی می‌باشد. همچنین فرد علاوه بر نماز به اعمال مستحبی نیز توجه داشته و عمل می‌کند (انیسی و همکاران، ۱۳۸۹). از نگاه حکمت و اسرار نماز می‌توان گفت هر یک از اعمال نماز مفهوم و معنای خاصی دارد و تنها یک رشته آداب ظاهری نیست و توجه به این معانی پنهان که از آن به عنوان اسرار عبادت یاد می‌شود، در حضور قلب نمازگزار نقش خاصی ایفا می‌کند. در واقع بزرگترین معضل جامعه ما در مسئله آموزش دین، عدم رعایت ترتیب و اهمیت این عناصر هست. جامعه‌ای که فقط به آموزش و بررسی احکام می‌پردازد، ناخودآگاه از محکم‌سازی عقاید بیخبر می‌ماند و افراد آن در جامعه دچار معضلات اخلاقی خواهند شد. همچنین جامعه‌ای که فقط به اخلاقیات و یا عقاید بپردازد، در زمینه اصول رفتاری و عبادی با مشکل جدی مواجه می‌شود (دیلمی، ۱۳۹۱)؛ بنابراین بهترین راه پیروی از مسیر پیامبران خداست که ابتدا به بررسی و رشد فکری و عقلانی افراد می‌پرداختند و پس از آموزش اصول اخلاقی به ترویج احکام خداوند مشغول می‌شدند. یکی از بهترین روش‌ها استفاده از آموزش چندرسانه‌ای است. استفاده از سخت افزارها و نرم افزارهای شنیداری، دیداری و جنبشی در جنبه‌های گوناگون آموزش برای دانش آموزان که آموزش را برای آنان جذاب می‌کند، آموزش چندرسانه‌ای نام دارد (اسدی و قبادی، ۱۳۹۱). پژوهش‌ها نشان داده‌اند که آموزش مبتنی بر چندرسانه‌ای می‌تواند به درک مطلب و یادداری دانش آموزان کمک کند. امروزه بسیاری از برنامه‌های آموزش رایانه‌ای در قالبی مرسوم به چندرسانه‌ای‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند. آموزش با کمک رایانه با قابلیت چندرسانه‌ای که چند حس را همزمان در فرایند تجربه به کار می‌گیرد. از این شیوه می‌توان برای افراد متفاوت با ویژگی‌های مختلف، محیط مطلوب یادگیری را ایجاد کرد. محیط چندرسانه‌ای اگر به خوبی طراحی شده باشد، می‌تواند از طریق رمزگذاری دوگانه، فرایند بازخوانی را تسهیل و تقویت کند، در فراخوانی دانش به موقع عمل نموده و در سرعت عمل و ارائه راه حل مناسب با استفاده از دانش موجود کمک کند. یکی از گرایشاتی که در آموزش مدرن وجود دارد، استفاده از تکالیف هوش اخلاقی غنی در محیط‌های هوش اخلاقی پیچیده است (ون مرینبور، ۲۰۰۷، ون مرینبور و کستر^۱، ۲۰۰۱، ون مرینبور و دیگران، ۲۰۰۲). رشد و تقویت هوش اخلاقی باعث می‌شود تا انسان همان‌گونه که به درستی فکر می‌کند، درست عمل کند،

^۱ Van Merriënboer^۲ Kester

که هدف اصلی نماز نیز هست. هرچند هوش اخلاقی در متون دینی ما با این عنوان مطرح نشده است ولی در فرهنگ اسلامی مبانی و فضایل این هوش از دیر باز وجود داشته است. قرآن به عنوان کتاب مقدس اسلامی و منبع اصلی معارف این دین در آیات متعددی به فضائل اخلاقی از جهت های مختلف توجه نموده واکثر پیشوایان و اندیشمندان اسلامی از این منظر آن ها را مورد بررسی قرار داده اند (غلامی، ۱۳۹۶). همچنین آموزش به شیوه برنامه آموزشی نیز روشی برای آموزش های مختلف به دانش آموزان می باشد. این روش شامل تمرین های هدایت شده کار با دانش آموزان در گروه های کوچک و آموزش آنها از طریق گام های یادگیری کوچک است و این آموزش هنگامی که دانش آموز در هدف یادگیری مورد نظر مسلط می شود به صورت تدریجی حذف می شود. در این روش آموزش احتمال یادگیری دانش آموزان از موضوع مورد آموزش بیشتر است، زیرا دانش آموز می تواند با دیگر دانش آموزان و معلم تعامل داشته و ابهامات و سؤالات مورد نظر خود را برطرف نماید (دوبلر و فین^۳، ۲۰۱۳). آموزش به شیوه پازل نیز، به آموزش از طریق بازی اطلاق می شود. دانش آموزان دارای نیازهای ویژه یادگیری هستند و بنا به نیازی که دارند می توانند از نرم افزارها، بازی های رایانه ای و بازی های آموزشی در زمینه های خاص برای یادگیری بهره ببرند. آموزش مبتنی بر پازل مبتنی بر گروه بندی دانش آموزان و بحث و تبادل نظر آنها با یکدیگر بوده و به دانش آموز این امکان را می دهد که ضمن سرگرمی و لذت بردن از بحث، آموزش ببیند (فیتروس^۴، ۲۰۰۵).

سوره حمد یکی از ارکان مهم نماز است و با همه کوتاهی به تمامی معارف قرآن از جمله اصول و فروع دین، احکام، مسائل اخلاقی، سیاسی و اجتماعی توجه کرده است (طباطبایی، ۱۳۷۸). از طرفی یکی از مواردی که می تواند تاثیر فراوانی بر افزایش اخلاقیات داشته باشد، نماز است. دانشمندان علوم جدید نیز مکرراً به آثار مفید نماز در بهداشت و سلامت جسمی اعتراف می نمایند. پژوهش ها نشان می دهند التزام عملی به نماز، انسان را از بسیاری آسیب های روانی و اجتماعی مصون می دارد. مطالعه دیگری نشان می دهد با توجه به تغییر و تحولاتی که بر اثر نمازهای پنجگانه در ناقل های عصبی محرک جنسی به وقوع می پیوندد و منجر به مهار شهوت می شود، از روابط نامشروع جلوگیری کرده و به استحکام بنیان خانواده کمک می کند (ذکری و همکاران، ۱۳۹۰). هم چنین، شهریاری و همکاران (۱۳۹۲) نشان داده اند افرادی که التزام عملی به نماز و انجام سایر مستحبات دینی دارند، نسبت به سایر افراد، نمره مسئولیت پذیری بالاتری می گیرند؛ بنابراین با توجه به فواید ذکر شده برای نماز، التزام نسبت به نماز در بین خانواده ها دارای اهمیت بسیاری می باشد. در سال های اخیر اگرچه تاثیر مثبت آموزش مباحث اعتقادی را بر عملکرد فکری، نگرشی و رفتاری التزام به نماز و هوش اخلاقی مورد تایید داده اند ولی تحقیقات اندکی تاثیر آموزش حکمت و اسرار نماز و بخصوص سوره حمد را مورد مطالعه قرار داده اند. با توجه به موضوعات عنوان شده، طرح این سؤال می شود که آیا می توان تاثیر مضامین سوره حمد در آموزش های چندرسانه ای را خارج از حوزه فنی و طولانی تر نیز نشان داد؟ به همین علت سعی شد در این پژوهش درس مضامین سوره حمد به عنوان محتوای مورد آموزش به گروه گواه و آزمایش انتخاب شود. لذا مسأله اصلی در این پژوهش این است که آیا بین میزان تاثیر آموزش مضامین سوره حمد بر اساس روش های پازل آموزشی، کتاب و چندرسانه ای بر میزان التزام به نماز دانش آموزان تفاوت معنی داری وجود دارد؟

^۳ Doeblar & Fien

^۴ Fitors

روش پژوهش

جامعه آماری، نمونه و روش نمونه گیری

جامعه آماری این مطالعه شامل کلیه ی دانش آموزان دختر مقطع متوسطه اول شهر یزد در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ می باشد که تعداد آنها حدود ۲۰۰۰ نفر برآورد شده است. روش نمونه گیری این پژوهش به صورت نمونه گیری تصادفی ساده است. بدین منظور از بین دانش آموزان دختر مقطع متوسطه شهر یزد جمعاً ۶۰ دانش آموز دختر به صورت تصادفی به عنوان نمونه انتخاب شدند. سپس به صورت تصادفی در چهار گروه ۱۵ نفری آزمایشی و گروه کنترل (۳ گروه آزمایش و ۱ گروه کنترل) قرار گرفتند.

ابزار اندازه گیری:

التزام به نماز در این پژوهش به وسیله پرسشنامه «نگرش و التزام به نمازهای یومیه» که توسط انیسی و همکاران (۱۳۸۹) طراحی شده، سنجیده شده است. این پرسشنامه توسط انیسی و همکاران (۱۳۸۹) بمنظور سنجش نگرش و التزام نسبت به نماز های واجب ساخته شده است که از ۵۰ سوال تشکیل شده است و دارای چهار مولفه ۱- اثربخشی نماز در زندگی فردی و اجتماعی، ۲- توجه و عمل به مستحبات، ۳- التزام و اهتمام جدی برای انجام نماز و ۴- مراقبت و حضور قلب در نماز می باشد. پاسخ های آن به شیوه ی لیکرت و به صورت ۵ گزینه ای از «هیچ وقت» تا «همیشه» و «کاملاً مخالفم» تا «کاملاً موافقم» تهیه شده است و دامنه نمرات از ۰ تا ۲۰۰ متغیر است و نمرات بالاتر حاکی از اهمیت بیشتر به نماز است.

روایی و پایایی پرسشنامه التزام به نماز:

نتایج بدست آمده در پژوهش انیسی و همکاران (۱۳۸۹) نشان داد که مقیاس نگرش و التزام عملی به نماز دارای روایی محتوا است. همچنین روایی همزمان آن با مقیاس های التزام عملی به اعتقادات مذهبی و جهت گیری مذهبی آلپورت مورد تأیید قرار گرفت. نکته قابل توجه در مقیاس ساخته شده آن است که میزان ضریب همبستگی به دست آمده با جهت گیری درونی مذهبی آلپورت بیشتر از جهت گیری بیرونی است، بنابراین به نظر می رسد مقیاس ساخته شده بیشتر جهت گیری درونی را مورد سنجش قرار می دهد. همچنین نتایج بررسی اعتبار مقیاس نگرش و التزام عملی به نماز نشان داد که مقیاس از اعتبار همسانی درونی، بازآزمایی و تنصیفی مناسبی برخوردار است. روایی همزمان با مقیاس های التزام عملی به اعتقادات مذهبی (نویدی، ۱۹۹۶) و جهت گیری بیرونی و درونی مقیاس آلپورت به ترتیب ۰/۶۱، ۰/۳۴ و ۰/۶۲ بدست آمد. ضریب بازآزمایی مقیاس با یک هفته فاصله ۰/۹۶ بدست آمد، همچنین ضریب پایایی پرسشنامه از نظر همسانی درونی ۰/۹۲ است. همچنین ضرایب بدست آمده نشان دهنده معنی داری در سطح $p < 0,001$ است و ضریب تنصیفی مقیاس ۰/۸۷ بدست آمد (انیسی و همکاران، ۱۳۸۹). در مجموع مقیاس نگرش و التزام عملی به نماز از ۵۰ سوال تشکیل شد، که پاسخ های آن به شیوه ی لیکرت و به صورت ۵ گزینه ای از «هیچ وقت» تا «همیشه» و «کاملاً مخالفم» تا «کاملاً موافقم» تهیه شده است. برای گزینه «هیچ وقت» یا «کاملاً مخالفم» نمره صفر، برای گزینه «خیلی کم» یا «مخالفم» نمره ۱، برای گزینه «گاهی» یا «تأحدی موافقم» نمره ۲، برای گزینه «اغلب» یا «موافقم» نمره ۳ و برای گزینه «همیشه» یا «کاملاً موافقم» نمره ۴ داده می شود. دامنه نمرات از ۰ تا ۲۰۰ متغیر است و نمرات بالاتر حاکی از اهمیت بیشتر به نماز است. بنابراین مقیاس نگرش و التزام عملی به نماز با گذراندن مراحل روان سنجی و دارا بودن اعتبار و روایی قادر به سنجش نگرش و التزام عملی نمازگزاران به نماز است. بنابراین

به عنوان نتیجه گیری باید گفت که مقیاس نگرش و التزام عملی به نماز قادر به سنجش میزان نگرش و التزام نمازگزاران مسلمان به نماز است. بنابراین از آن می توان به صورت فردی و گروهی استفاده نمود.

شیوه اجرا:

بعد از انتخاب گروه ها، یک گروه به عنوان کنترل در نظر گرفته شد. در ابتدا قبل از آموزش هر دو گروه بصورت پیش آزمون پرسشنامه التزام به نمازهای یومیه انیسی و همکاران (۱۳۸۹) را تکمیل و سپس هر گروه آزمایشی، آموزش مضامین سوره حمد را به یکی از سه شیوه چند رسانه ای، پازل آموزشی و کتاب دریافت نمودند. در این پژوهش، هر یک از روش های آموزشی در سه جلسه ۱ ساعته (در مجموع ۹ جلسه) به اعضای گروه آزمایش ارائه شد. بعد از اتمام جلسات آموزشی مجدداً مقیاس التزام به نمازهای یومیه به عنوان پس آزمون بر روی آزمودنی ها اجرا شد. در نهایت نیز پرسشنامه ها نمره گذاری شد و ماتریس داده ها تنظیم و با استفاده از نرم افزار SPSS تحلیل های مربوط آماری با توجه به اهداف پژوهش صورت گرفت. در انتها نیز نتایج این مراحل با یکدیگر مقایسه شده و تاثیر آموزش مضامین سوره حمد به شیوه چند رسانه ای، پازل آموزشی و روش کتاب بر التزام به نمازهای یومیه به دست آمد. خلاصه محتوای جلسات آموزشی در جدول زیر آمده است:

جدول ۱-۱ شرح جلسات آموزش حکمت و اسرار نماز

ردیف	جلسه	موضوع جلسه
۱	جلسه اول	معارف، بیان مقدمه و تعریفی از هوش اخلاقی و التزام به نماز، برگزاری پیش آزمون بررسی آیه های سوره حمد با استفاده از فیلم؛
۲	جلسه دوم	بررسی آیه های سوره حمد با استفاده از عکس؛
۳	جلسه سوم	بررسی آیه های سوره حمد با استفاده از صدا؛
۴	جلسه چهارم	گروه بندی دانش آموزان و ارائه محتوای آیات ۱ و ۲ سوره حمد با تفاسیر مختلف و بررسی نظرات دانش آموزان بعد از ۲۵ دقیقه؛
۵	جلسه پنجم	ارائه محتوای آیات ۳ و ۴ سوره حمد با تفاسیر مختلف و بررسی نظرات دانش آموزان بعد از ۲۵ دقیقه؛
۶	جلسه ششم	ارائه محتوای آیات ۵ و ۷ سوره حمد با تفاسیر مختلف؛
۷	جلسه هفتم	بررسی مضامین آیات ۱ و ۲ سوره حمد با استفاده از کتب فقهی؛
۸	جلسه هشتم	بررسی مضامین آیات ۳ و ۴ سوره حمد با استفاده از کتب فقهی؛
۹	جلسه نهم	بررسی مضامین آیات ۵ و ۷ سوره حمد با استفاده از کتب فقهی، جمع بندی، برگزاری پس آزمون و نتیجه گیری

یافته های پژوهش:

تجزیه و تحلیل داده های حاصل از این پژوهش در دو سطح انجام می شود. ابتدا به منظور تلخیص و توصیف داده های خام و پس از ترسیم جداول توزیع فراوانی و گزارش نسبتهای پراکندگی از دو روش کلی توصیف داده هادر بخش آمارتوصیفی(شامل:شاخص های گرایش به مرکز و شاخصهای پراکندگی از مرکز) استفاده خواهد شد. مهمترین شاخص های گرایش به مرکز شامل: میانگین و میانه، محاسبه و گزارش خواهد شد. در بین شاخصهای پراکندگی از مرکز نیز از مهمترین شاخص آن انحراف معیار استفاده خواهد شد.

از آزمون های آماراستنباطی شامل ضریب همبستگی پیرسون، وپیش فرض استفاده از آن به واسطه ی نرمال بودن داده ها آزمون کلموگروف-اسمیرنف، آزمون T بررسی شده است.

آمار توصیفی داده ها

جدول ۱- **Error! No text of specified style in document.** شاخص های پراکندگی ومרכזی متغیرهای اصلی

روش آموزش با استفاه از کتاب

اختلاف		التزام به نماز		آماره	روش
پس آزمون	پیش آزمون	پس آزمون	پیش آزمون		
-۰/۰۰۸	۰/۱	۳/۰۱	۳/۱۲	میانگین	آموزش با استفاده از کتاب
۰	۰/۱	۳/۰۵	۳/۱۲	میانه	
-۰/۶۲	-۰/۴	۲/۴۵	۲/۵	نما	
۰/۵	۰/۴۸	۰/۳۶	۰/۵	انحراف استاندارد	

جدول ۱-۳ شاخص های پراکندگی ومרכזی متغیرهای اصلی آموزش به روش چندرسانه‌ای

اختلاف میانگین	التزام به نماز	آماره	روش
----------------	----------------	-------	-----

پس آزمون	پیش آزمون	پس آزمون	پیش آزمون		
۰/۰۳۸	-۰/۳۸	۳/۱	۲/۷	میانگین	روش چندرسانه‌ای
۰/۰۵۰	-۰/۲۵	۳/۱	۲/۷	میانه	
-۰/۰۵	-۱/۳۵	۲/۵۵	۲/۶	نما	
۰/۴۶	۰/۶۱	۰/۵۲	۰/۴۶	انحراف استاندارد	

جدول ۱-۴ شاخص های پراکندگی و مرکزی متغیرهای اصلی آموزش به روش پازل

اختلاف		التزام به نماز		آماره	روش
پس آزمون	پیش آزمون	پس آزمون	پیش آزمون		
۰/۰۰۶	-۰/۰۵	۲/۴۷	۲/۴	میانگین	روش پازل
۰	-۰/۲	۲/۶	۲/۶	میانه	
۰	-۰/۲۵	۲/۲	۲/۶	نما	
۰/۴۵	۰/۴۶	۰/۴۸	۰/۵۲	انحراف استاندارد	

آمار استنباطی

با توجه به تعداد داده ها و آزمون K-S انجام گرفته نرمال بودن توزیع داده ها مورد پذیرش محقق قرار گرفته و در این بخش کوشیده می شود از آزمون های پارامتریک T جفت شده و تحلیل واریانس ها برای مقایسه میانگن ها و از آزمون همبستگی پیرسون برای بررسی شدت و جهت رابطه بین متغیرها استفاده شود.

در بخش نخست می کوشیم از آزمون T جفت شده به منظور بررسی تفاوت معنارای در میانگین روش کتاب، برنامه آموزشی و پازل در دو مرحل پیش و پس آزمون استفاده کنیم.

هدف ما از انجام این آزمون پاسخ به این پرسش پژوهشی است که آیا تفاوت معناداری در متغیر مورد مطالعه طی دو مرحله پیش از آزمون - پس از آزمون بوجود آمده است یا خیر.

جدول **Error! No text of specified style in document.** آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن

روش آموزش با استفاده از کتاب

اختلاف		التزام به نماز		آماره	روش
پس آزمون	پیش آزمون	پس آزمون	پیش آزمون		
۰/۱۰۳	-۰/۰۰۸	۳/۰۱۶	۳/۱۲۰	میانگین	آموزش با استفاده از کتاب
۰/۴۸۱	۰/۵۰۲	۰/۳۶۵	۰/۵۰۸	انحراف معیار استاندارد	
۰/۵۷۵	۰/۷۴۱	۰/۳۳۳	۰/۵۲۵	آماره کولموگروف اسمیرنوف	
۰/۸۹۶	۰/۶۴۲	۱	۰/۹۴۶	سطح معنی داری	

با توجه به تعداد داده ها و آزمون K-S انجام گرفته نرمال بودن توزیع داده ها مورد بررسی قرار گرفت و با توجه به سطح معنی داری داده شده توزیع نمرات آزمونهای مرتبط با روش کتاب با توجه به نتایج جدول (۴-۴) سطح معنی داری داده شده توزیع نمرات آزمون های مرتبط با روش کتاب از توزیع نرمال پیروی می کند و نمی توانیم فرض ادعا را بپذیریم که ادعا می کند توزیع نمرات نرمال نیست .

جدول ۱-۶ آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن روش آموزش چندرسانه ای

اختلاف میانگین		التزام به نماز		آماره	روش
پس آزمون	پیش آزمون	پس آزمون	پیش آزمون		
-۰/۳۸۳	۰/۰۳۸	۳/۱	۲/۷۲	میانگین	آموزش چند

۰/۶۱۲	۰/۴۶۵	۰/۵۲۴	۰/۴۶	انحراف معیار استاندارد	رسانه‌ای
۰/۴۶۳	۰/۶۹۸	۰/۴۷۷	۰/۵۰۹	آماره کولموگروف اسمیرنوف	
۰/۹۸۳	۰/۷۱۴	۰/۹۷۷	۰/۹۵۸	سطح معنی داری	

با توجه به تعداد داده ها و آزمون K-S انجام گرفته نرمال بودن توزیع داده ها مورد بررسی قرار گرفت و با توجه با توجه به تعداد داده ها و آزمون K-S انجام گرفته نرمال بودن توزیع داده ها مورد بررسی قرار گرفت و با توجه به بالای ۵ درصد بودن سطح معنی داری در آزمونها نرمال بودن توزیع داده ها از توزیع نرمال پیروی می کند و نمی توانیم فرض ادعا را بپذیریم که ادعا می کند توزیع نمرات نرمال نیست .

جدول ۱-۷ آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن روش پازل آموزشی

اختلاف میانگین		التزام به نماز		آماره	روش
پس آزمون	پیش آزمون	پس آزمون	پیش آزمون		
-۰/۰۵	۰/۰۰۶	۲/۴۲۳	۲/۴۲۳	میانگین	پازل آموزشی
۰/۴۶۰	۰/۴۵۶	۰/۴۸۶	۰/۵۲۶	انحراف معیار استاندارد	
۰/۷۲۰	۰/۷۲۴	۰/۷۰۴	۰/۶۶۲	آماره کولموگروف اسمیرنوف	
۰/۶۷۷	۰/۶۷۱	۰/۷۰۵	۰/۷۷۳	سطح معنی داری	

با توجه به تعداد داده ها و آزمون K-S انجام گرفته نرمال بودن توزیع داده ها مورد بررسی قرار گرفت و با توجه به بالای ۵ درصد بودن سطح معنی داری در آزمونها نرمال بودن توزیع داده ها را نتیجه داد از توزیع نرمال پیروی می کند و نمی توانیم فرض ادعا را بپذیریم که ادعا می کند توزیع نمرات نرمال نیست .

بررسی فرضیات پژوهش

در ادامه فرضیات پژوهش بررسی شده است:

- آموزش مضامین سوره حمد به شیوه چند رسانه‌ای بر التزام به نماز دانش آموزان دختر متوسطه دوره اول تاثیر معنی داری دارد.

- آموزش مضامین سوره حمد به شیوه پازل آموزشی بر التزام به نماز دانش آموزان دختر متوسطه دوره اول تاثیر معنی داری دارد.

- آموزش مضامین سوره حمد به شیوه کتاب بر التزام به نماز دانش آموزان دختر متوسطه دوره اول تاثیر معنی داری دارد.

جدول ۱-۸ نتایج آزمون T جفتی برای بررسی تفاوت میانگین التزام به نماز در مرحله پیش آزمون و پس آزمون

سطح معنی داری	درجه آزادی	آماره T	انحراف معیار		میانگین		روش
			پس آزمون	پیش آزمون	پس آزمون	پیش آزمون	
۰/۴۲	۱۴	۰/۸۳	۰/۳۶	۰/۵۰	۳/۰۱	۳/۱	کتاب
۰/۰۳	۱۴	-۲/۴۲	۰/۵۲	۰/۴۶	۳/۱	۲/۷	چند رسانه ای
۰/۶۸	۱۴	-۰/۴۲	۰/۴۸	۰/۵۲	۲/۴۷	۲/۴۲	پازل آموزشی

با توجه به نتایج جدول فوق می توان نتیجه گرفت که با مقایسه بین دو مرحله پیش آزمون و پس آزمون، میانگین متغیر التزام به نماز در آموزش چند رسانه ای متفاوت است؛ میزان اطمینان ما از این ادعا ۰/۹۶ است. همچنین میانگین التزام به نماز در دو آموزش دیگر (کتاب و پازل آموزشی) در مرحله پیش آزمون و پس آزمون تغییری نداشته است؛ بنابراین فرضیه چهارم مورد تایید واقع شده و فرضیات پنجم و ششم مورد تایید واقع نشده و رد می شود.

فرضیه فرعی:

بین آموزش مضامین سوره حمد به شیوه چند رسانه‌ای، پازل آموزشی و کتاب بر التزام به نماز دانش آموزان دختر متوسطه دوره اول تفاوت معنی داری وجود دارد.

جدول زیر نتایج آزمون تحلیل واریانس متغیرهای پژوهش را نشان می دهد:

جدول ۱-۹ نتایج تحلیل واریانس

منبع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانین مربعات	F	سطح معنی داری
میان گروهی	۱/۸	۲	۰/۹۲	۳/۴	۰/۰۴
درون گروهی	۱۱/۴۷	۴۲	۰/۲۷		
جمع کل	۱۳/۳۲	۴۴			

جدول فوق نشان داد که میانگین التزام به نماز در سه روش آموزشی (چندرسانه ای، پازل آموزشی و کتاب) در سطح معنی داری کمتر از ۰,۰۵ تفاوت معنی داری دارد؛ به عبارت دیگر میزان تاثیر سه روش آموزشی بر التزام به نماز در سطح معنی داری ۹۵٪ با یکدیگر تفاوت معنی داری دارد. بنابراین فرضیه فرعی پژوهش مورد تایید واقع شده است.

در جدول شماره (۱۰-۴) نتایج تحلیل واریانس مشاهده می شود. در این جدول نتایج سه روش به تفکیک آمده است.

جدول ۱-۱۰ نتایج تحلیل واریانس رابطه بین روش ها **Error! No text of specified style in document.**

روش		گروه یک	گروه دو
آموزش با برنامه آموزشی		۰/۳۸۸-	
پازل		۰/۰۵۰-	۰/۰۵۰-
کتاب			۰/۱۰۳
سطح معنی داری		۰/۰۸۸	۰/۴۲۶

با توجه به جدول فوق می توان گفت که:

بین روش مطالعه با کتاب و روش آموزش با پازل تفاوت معنی داری باهم ندارند.

روش مطالعه کتاب و روش آموزش با پازل تفاوت معنی داری با هم دارند.

روش مطالعه کتاب و برنامه آموزشی تفاوت معنی داری باهم دارند.

بحث و نتیجه گیری:

سوره حمد تنها سوره ایست که از زبان بندگان بیان شده و آیات این سوره شامل موضوعات گوناگونی می باشد. امام رضا (ع) در اینباره فرموده اند: علت اینکه در نماز سوره حمد خوانده می شود این است که هیچ یک از سوره های قرآن مثل حمد مشتمل بر جوامع خیر و حکمت نیست. با توجه به دلایل گفته شده سوره حمد ویژگی های منحصر به فردی دارد که بر دیگر سوره ها مقدم است و بر آنها برتری دارد. از اینرو سعی شده با روش های متعدد حمد را آموزش تاثیرش را بر التزام به نماز بسنجیم. پژوهش پیش رو به بررسی تاثیر آموزش مضامین سوره حمد به سه شیوه (۱) چند رسانه ای؛ (۲) پازل آموزشی و (۳) آموزش با استفاده از کتاب، بر میزان التزام به نماز دانش آموزان دختر متوسطه اول، پرداخته است؛ بدین منظور نتایج بررسی فرضیات پژوهش به صورت زیر است:

بر اساس نتایج کسب شده مشاهده می شود که میزان التزام به نماز در بین دانش آموزان دختر متوسطه اول، در پیش از آموزش دوره ها و همچنین پس از آموزش دوره ها، در روش چندرسانه ای تفاوت معناداری داشته و دو روش دیگر تفاوت معنی داری ندارد. یعنی میزان التزام به نماز دانش آموزان، بعد از آموزش مضامین سوره حمد با استفاده از روش آموزشی چند رسانه ای، رشد و بهبودی معنی داری داشته و در روش دیگر رشد معنی داری ندارد. بنابراین می توان گفت فرضیه اول مورد تایید واقع شده و فرضیات دوم و سوم رد شده است. از نتایج کسب شده از این پژوهش می توان چنین استنباط کرد که این آموزش ها یا به درستی انجام شده است و یا این آموزش ها تأثیر پذیری مناسبی بر روی هوش اخلاقی دانش آموزان نداشته اند. نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش های مرادی و زارعی زوارکی (۱۳۹۲) همخوانی داشته و با نتایج پژوهش محمودی و برزگر (۱۳۹۶)، ولایتی و همکاران (۱۳۹۵)، رحیم مرادی و همکاران در سال (۱۳۹۴)، عظیمی و موسوی پور (۱۳۹۳)، زارع (۱۳۹۲)، زارعی زوارکی و غریبی (۱۳۹۱)، فردانش و فیضی (۱۳۹۱) همخوانی دارد.

بررسی فرضیه فرعی نشان می دهد که میزان تاثیر روش های آموزشی (پازل آموزشی، چندرسانه ای و کتاب) التزام به نماز در سه روش با یکدیگر تفاوت معنی دارد؛ لذا فرضیه فرعی مورد تایید واقع شده است.

در تبیین دلایل احتمالی نتایج پژوهش می توان گفت آموزش چند رسانه ای عبارت است از بهره گیری از رایانه برای تبادل مطالب از طریق مجموعه ای از متن ها، صداها، تصویرهای ثابت و متحرک، پویانمایی، که به وجود رابط ها و ابزارهایی به کاربر با یادگیرنده اجازه نوابری، تعامل و ارتباط را می دهد (مرادی و شریفی درآمدی، ۱۳۹۳). هدف از کاربرد چند رسانه ای ها آن است که یادگیری معنی داری رخ دهد و یادگیری معنی دار زمانی رخ می دهد که یادگیرنده بتواند از طریق ساخت یک تصویر ذهنی منسجم از منابع چندگانه اطلاعات، به مطالب ارائه شده معنا دهد (پلاس^۵ و همکاران، ۲۰۰۳).

پیشنهادهای کاربردی:

با توجه به نوع پژوهش، می توان به سازمان آموزش و پرورش پیشنهاد داد که آموزش مضامین دینی و قرآنی را در ساعات غیر ساعات کلاسی در برنامه مدارس قرار داده تا دانش آموزان با این مضامین و آمیزه ها بیشتر و بهتر آشنا شده و بتوانند در

^۵ Plass

زندگی خود پیاده سازی کنند. همچنین پیشنهاد می شود که این برنامه های آموزشی به شیوه های آموزش چند رسانه ای و پازل آموزش و دیگر برنامه های آموزشی به دانش آموزان یاد داده شود.

همچنین به سازمان آموزش و پرورش و مدارس دولتی و غیر دولتی پیشنهاد می شود که مدارس خود را با تجهیزات و امکانات رایانه ای و سخت افزاری مجهز نمایند و با آموزش متدهای روز آموزشی چند رسانه ای، دانش آموزان را با این روش ها آشنا کرده و از این طریق ذهن دانش آموزان را فعال نمایند.

محدودیت های پژوهش:

- از محدودیت های این پژوهش می توان به این موضوع اشاره کرد که شرکت کنندگان در پژوهش فقط از نوجوانان دختر بودند، بنابراین در تعمیم نتایج به نوجوانان پسر و سایر مقاطع سنی جانب احتیاط رعایت گردد.

- به دلیل محدودیت زمانی پژوهش، پیگیری تداوم نتایج به دست آمده در پژوهش حاضر امکان پذیر نبود.

- از محدودیت های دیگر پژوهش می توان به محدود کردن ابزار جمع آوری اطلاعات به پرسشنامه اشاره نمود

منابع

- ارشاد حسینی، هادی؛ میردکوندی، رحیم (۱۳۹۴) هوش اخلاقی و ساخت آزمون اولیه آن بر اساس منابع اسلامی، اسلام و پژوهش های روانشناختی، سال اول، شماره سوم، زمستان ۹۴، صص ۷-۲۶.

- اسدی، سعید؛ قبادی، الهام (۱۳۹۱) آموزش به سبک چندرسانه های و تأثیر آن بر یادگیری و یادداری ساختار دستوری زبان انگلیسی، فصلنامه علمی - پژوهشی فناوری اطلاعات و ارتباطات ایران، سال چهارم، شماره های ۱۱ و ۱۲، بهار و تابستان ۱۳۹۱، صص ۹-۱۷.

- افضل نیا، محمد (۱۳۸۸) طراحی و آشنایی با مراکز مواد و منابع یادگیری تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علم انسانی دانشگاه ها (سمت).

- امین الرعایایی یمینی، سعید (۱۳۸۸) بررسی یادگیری مهارت های هندسی به کمک نرم افزارهای هندسه پویا در دوره راهنمایی. پایان نامه ارشد رشته ی تکنولوژی آموزش، ی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی همراه سازی نرم افزار مولتی مدیا بیلدر با الگوی.

- امینی، محمد؛ رحیمی، حسین. (۱۳۹۴). بررسی وضعیت هوش اخلاقی دانشجویان دانشکده مهندسی دانشگاه کاشان، فصلنامه آموزش مهندسی ایران، ۱۷ (۶۶)، صص ۱-۱۶.

- انیسی، جعفر؛ نویدی، احد؛ حسینی نژاد نصرآباد، اعظم (۱۳۸۹) ساخت و اعتباریابی مقیاس نگرش و التزام علمی به نماز، مجله علوم رفتاری، دوره ۴، زمستان ۱۳۸۹، صص ۳۱۳-۳۱۸.

- دیلمی، ندا (۱۳۹۱) مهارت های زندگی، انتشارات مطالعات خانواده، چاپ اول.

- ذکری، سیده منصوره؛ کوهپایی، علیرضا؛ کریمی یزدی، حسن (۱۳۹۰). نماز و بهداشت جنسی: مقاله مروری، مجله دانشگاه علوم پزشکی قم، ویژه نامه طب و دین، دوره ۵، شماره ۳.
- زارع، حسن؛ شهابی زاده، فاطمه (۱۳۹۴). نگرشو التزام عملی به نماز در تدوین مدل تعهد زناشویی زنان معلم شهر بیرجند با واسطه گری تابآوری، زن و مطالعات خانواده، سال هفتم، شماره بیست و هفتم، بهار ۱۳۹۴، صص ۵۳-۷۱.
- شهریار، پور رضا؛ امین بیدختی، علی اکبر؛ مرادی، فرشاد (۱۳۹۲). بررسی رابطه میان نگرش و التزام عملی به نماز با مسوولیت پذیری دانشجویان تحصیلات تکمیلی در دانشگاه های شهر سمنان، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، بهار ۱۳۹۲، دوره ۳، شماره ۱ (پیاپی ۶)، صص ۶۳-۸۲.
- طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۷۸). تفسیر المیزان، بنیاد علمی فکری علامه طباطبایی، موسسه انتشارات امیرکبیر، مرکز نشر فرهنگی رجاء، چاپ پنجم.
- غلامی، ملیحه (۱۳۹۶). مبانی و اصول هوش اخلاقی در قرآن، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور بافق، رشته فلسفه اخلاق.
- نسیمی، محمدحسن؛ دن، عبدا... (۱۳۹۰). ابعاد معنوی نماز و تاثیر آن در زندگی انسان، مجموعه مقالات همایش رسالت دانشگاهیان در ترویج و توسعه فرهنگ نماز، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان.
- قرآن کریم.
- Doabler, C. T., & Fien, H. (۲۰۱۳). Explicit mathematics instruction: What teachers can do for teaching students with mathematics difficulties? *Intervention in School and Clinic*, ۴۸, ۲۷۶-۲۸۵.
- Fitors, K. (۲۰۰۵). The importance of informatics in special education. Retrieved from <http://www.specialeducation.gr/files/fytors-corl.pdf>.
- Van Merriënboer, J. J. G., & de Croock, M. B. M. (۱۹۹۲). Strategies for computer based programming instruction: Program completion vs. program generation. *Journal of Educational Computing Research*, ۸, ۳۶۵-۳۹۴.
- van Merriënboer, J. J. G., & Sweller, J. (۲۰۰۵). Cognitive load theory and complex learning: Recent developments and future directions. *Educational Psychology Review*, ۱۷, ۱۴۷-۱۷۷.
- Van Merriënboer, J. J. G., & Kester, L. (۲۰۰۵). The four-component instructional design model: Multimedia principles in environments for complex learning. In R. E. Mayer (Ed.), *The Cambridge handbook of multimedia learning* (pp. ۷۱-۹۳). New York: Cambridge University Press.